Цана асобнага № 40 кап.

Вольная Беларусь

Тыднeвік палітычны і літэратурны.

Умовы падпіскі:
На год......12р.
На поугода.... 7р.
На 1 мес.... 1р. 50к.

Адрэс рэдакцыі і адміністрацыі: г. Мінск Захараускaя, 18. Тэл. 776.

Перамена адрэсу 50 к.

Год выдання II.

Ніхай жыве Вольная Беларусь!

№ 4. 1918 г. 28-го студня. 1918 г. № 4.

Гісторія Беларусі.

(Гляды № 3)

Найдаунейшым князем у Полацку, пра якога сустрачаем мы пісаныя ведамасьці у летапісным сказанню, быу Рогвалод, каторы княжвау у X сталецьцю. Дачку Рогвалодаву, *Рогнеду*, прымусова узяу за сябе замуж Кіяускі князь Уладзімір, ад каторага Рогнеда мела сына Ізяслава. На чэсьць свайго сына *Ізяслава* Уладзімір забудавау места Ізяслау (цяпер мястэчко Мінск. гб.) і аддау потым яму гэтае места і усе Полацкае княства, як спадчыну Ізяслававу. Ад Ізяслава пайшла глауная лінія полацкіх князеу. Гэта дзеля таго гаворыцца пра глауную княжыцкую лінію, што у тыя часы былі і нейкі новыя княжыцкія ліні у шмат якіх дробных княствах на Беларусі, як напрыклад, князя: Турауск., Пінскі, Городзенкі, што часта ні былі сваякамі ні Кіяускім, ні Полацкім князям. Аб гэтых другарадных князех німа пэуных ведамасьцяу і роля іх у гістарычным жыцьцю Беларусі нівядома. Наміж іншым княжыцкая лінія князеу Смаленскіх, хоць яна і ні глауная лінія, але добра захавалася у гістарычных дакумэнтах.

Ад Ізяслава пайшла глауная лінія князеу полацкіх. Гэтую лінію можна назваць лінію гістарычных князеу, бо яна дужа адзначылася у гістарычным жыцьцю Полацкаго княства, а Полацкае княство адыграло на Беларусі гэтакую ролю, як Кіяускае княство на Украіні.

Найцікавей разгледаіць тыя факты, каторыя паказваюць, у якіх адносінах была Белая Русь з Русью-Украінаю. А тыя адносіны былі у узятым намі для разгляду гістарычны перыод—*кіуцькныя боркі, безканечныя войны.*

У 1003 годзі княжвау у Полацку Ізяславау сын—Брачыслау. За часау Брачыслава, а так само і падчас княжвання яго сына—Усеслава, адбывауся разгар боркі полацкіх князеу с кіяускімі. Цікавым у гэты гістарычны час зьяуляецца тое, што кожны раз, як толькі на кіяускія землі нападалі полауцы ці які іншы дзікі вораг, дык Яраславічы радка калі прыпынялі свае хатнія сваркі, каб разам бараніцца ад ліха і супольнымі сіламі прагнаць ворага; але калі ім выпадало ісьці вайною на князеу полацкаго роду, дык яны усе пагаджаліся і злучаліся разам, каб ісьці на полачан. Часы княжвання Усеслава Брачыславіча глауным чынам і вядомы сваім бараннем кіяускіх князеу с полацкімі. А калі узяць на увагу гэтыя адносіны наміж беларускімі і украінскімі (Кіяускімі) князямі, тагды стане цалкам зразумелым, чаму кіяускія князі ні лучыліся с князямі «сѣверскими» для барання (змагання) с полауцамі, што і змалявау старадауны *песьняр-беларус* у «Слові пра полк Ігарау». Усеслау Брачыслававіч як раз ваявау с кіяускімі князямі у знамянітай бітві каля рэчкі Нямігі*) (нідалека ад Мінску, у 1067 г.) У «Слові пра полк Ігарау» гаворыцца, што ен «отворы врата Новгороду», праз што і распачауся гэты бой на Нямізі.

Падрабніцы гэтае справы вось як апісаны у «Слові.» Ад Ноугараду ен «скочы волкомь до Немігі з Дудуток». А на Нямізі: «Снопы стелют головами, молотят цѣпи харалужными, на тоцѣ живот кладуць, вѣюць душу ад тѣла. Немизѣ кровавы березѣ не бологомь (жытам) бяхуць посѣяны,—посѣяны костьми руских сынов...» Фактычныя падрабніцы гэтаго бою, па ведамасьцям летапісца, гэткія: кіяускія князе Ізяслау, Сьвятаслау, і Усевалад узялі Мінск, але пэуня з вялікімі для сябе стратамі. Гэта відаць с таго, што кіяускі, а ні полацкі, князь прымушаны быу прасіць міру і, па замірэнню, папусьціуся са злосьці на злачынство. Ен паклікау да свайго лагеру, які стаяу за Днепрам, каля Оршы, Усеслава з двума яго сынамі і тут усіх іх схапіу і адвез у палон да Кіява.

Цікава доля гэтаго князя посьля таго, як ен папау у палон. Праз год, як кіяускі князь прайграу бой с печанегамі, кіяуцы збунтаваліся проціу яго і выбралі сабе па льосаванню (па жрэбію) за кіяускаго князя Усеслава Полацкаго, каторы пад гэты час быу у Кіяві у палоні. Але Усеслау княжвау у Кіеві толькі 7 месяцау, а потым вярнууся да дому. Пра гэта вось як кажа песьняр у «Слові пра полк Ігарау»: «дотчеся стружіем злата стола кіевскаго» і пакінуу Кіяу,—пайшоу да свайго роднаго Полацку.

Усеслау займае самае пачэснае мейсцо у гісторыі Беларускаго краю. Яму папанцавало прылучыць да Полацкаго княства многа асобных, удзельных княствау, як напрыклад, Мінскае, Віцябскае, Оршанскае, Мсьціслауское, Лукомскае, Друцкае, Лагойскае, Слуцкае і іншыя. Нават частка Лівоніі пры яго княжванню залежыла ад Полацку. Прауда, пры Усеславі Полацк два разы пераходзіу да рук кіяускіх князеу, але Усеслау усе такі умеу захіліць і захаваць славу роднаго княства.

Гэта пра яго у «Слові пра полк Ігарау», гаворыцца, што «князь Всеслав людем судяше, князем грады рядяше, а сам в ноч вълкомь рыскаше: из Кіева прыскакаше до кур. Тьмуторокани, великому хърсови (сонцу) вълкомь путь перерыскаше. Тому в Полотьскѣ позвониша заутреню рано у Святыя Софѣеи, а он в Кіевѣ звон слышаше.»

Той факт, што Усеслау пакінуу посьля сябе памяткі у мностві лягендау і апавяданняу, утвораных народам, і тое, што ен так яскрава змаляваны песьняром у «Слові», сьведчаць, якое вялікае гістарычнае значэнне мело яго княжванне для Беларусі і якую вялікую вагу мае той гістарычны перыод для гісторыі Беларусі, на працязі каторага ен княжвау. А княжвау Усеслау 87 гадоу і памер у 1101 годзі.

Прывядом яшчэ адну нівялічкую цытату з «Слова», зьвязаную з гэтым гістарычным перыодам:

«... и Двина болотомь течеть оным грозным Полочанам пад кликам паганых. Един же Изяслав сын Васильков позвони сваими острыми мечи о шеломы літовскія, прытрепа славу дѣду своему Всеславу. а сам пад чьрлеными щиты на кровавѣ травѣ прытрепан літовскими мечи». *)

Так песьняр «Слова» мастацкі змалявау буйныя гістарычныя падзеі полацкае зямлі. Сула, кажа ен, скаламуцілася, бо тую землю, где яна працекае, перайшлі агнем і мячом полауцы. Дзьвіна закаламуцілася, бо на ей зьявіліся літоуцы. Гэтае астатняе паведамленне сьведчыць пра тое, што як раз у той час на зямлі Беларусі паусталі зноу спаконвечныя хатнія войны, -войны беларускіх плямен наміж сабою, а у тыя войны умяшалася і Літва. Тымі беларуска-літоускімі войнамі ні маглі застацца нізачэпляными інтарэсы кіяускіх і чарнігаускіх князеу, каторыя часта выступалі, як проціу полачан, так і проці літоуцау. Праз гэтае тыя войны, што паусталі на Беларусі і зачапілі кіяускіх і чарнігаускіх князеу зрабілі тое, кажа летапісяц, што «уныли гости» і «поньче веселіе», бо ужо «трубы трубят городжскія», —гэта значыць, што пачалі набіраць сілы літоускія князе. У наскоках полауцау на рускія землі песьняр «Слова пра полк Ігарау», наміж іншым, віпавацца і Полацк...

*) Цяпер гэтая рэчка бадай што перасохла і толькі на прадвесьня разліваецца і часам заталяе вуліцы у Мінску. На рыцы (русло) гэтае рэчкі цяпер ідзе вуліца у г. Мінску і завецца яна Няміжская. Ад рэчкі застауся адзін раучук, каторы цячэ пад памостам вуліцы.

*) Ізяслау Васількавіч, князь Полацкі [...] сваею уладаю Городна і быу забіты літоуцамі у 11[..] годзі.

кіх князёу (Усеслававых унукау), дакараючы іх за тое, што яны сваркамі сваімі наклікаюць паганых на землю Рускую.

Калі разумець песьняра у гэтым мейсцы «Слова» так, што войны Полоцка з Літвою адбіраюць сілы кіяускіх і чарнігаускіх князёу, заміж таго, каб іх абярнуць проціу полаукцау, то тагды зразумело, якое значэнне маюць полацкія князе да наскокау полаукцау на Русь: *яны расцярушвалі рускія сілы*.

Ужо гаварылося с пачатку, што паміж патомкамі Ізяслава—Ізяславічамі і патомкамі кіяускіх князёу—Яраславічамі была віуныннаа сьмяртэльная варажнеча. Чым паясьніць гэтае гістарычнае зьявішчэ—нівядома. Магчыма, што за байкаю, каторая патрапіла у летапісі, пра сьмерць Рогвалода і прымусовае адданне Рогнеды за Уладзімера, хаваюцца некія выдатныя пляменныя рахункі, каторыя увайшлі у традыцыю і выліліся у агульнай зьнінавісьці аднаго племяні да другога. Тут, паміж іншым, можна нагадаць змаганне за права на Ноугарад і Пскоу, а гэтак само імя *«Белая»*, што азначае—кіруючая, або старшая, нізалежная, маючая права на першынство.

Перарываецца гістарычнае жыцце Беларусі (полацкаго часу), як асобнаго дзяржаунаго арганізму с таго моманту, калі перад сваею сьмерцю Усеслау падзяліу Полацкае княства на удзелы, як гэта рабілі князі кіяускія і іншыя. З гэтаго самаго часу і хроналогічная гісторыя полацкіх князёу становіцца нівыразнаю. У летапісах полацкія князе посьля гэтаго падзелу упамінаюцца часьцей за усе пад адным агульным імям: «Рогваложи внуци.» Блутае справу яшчэ і тая рэч, што усе беларускія князе мелі у тыя часы па два імены,—адно паганскае, а другое хрысьціянскае, і калі яны упамінаюцца пад адным з гэтых імен у пісаных дакумэнтах, дык зноу-жа толькі па імяні, а ні дзе ні зазначаецца, як яго звалі на бацьку. (Апрач таго, полацкіх летапісау гісторыя нам ні захавала і пра полацкае княство пішуць толькі кіяускія і іншыя чужыя летапісцы, каторых мала цікавіло жыцце чужога племяні. Яны пісалі пра полацкіх князёу, калі жыцце іх краю спатыкалося з жыццем полацкаго княства, на праціуны выпадак ім ні было патрэбы пісаць пра чужынцау. Ды й адкуль яны маглі ведаць у падробніцах, што робіцца за межамі іх роднаго краю? Выпадкам дачуваліся, выпадкамі і упаміналі у летапісных апаведаннях.(Такім чынам бадай што німа ніякай магчымасьці устанавіць пэуную хроналогічную і спадкаемную зьвязь паміж князямі хоць-бы адной якой—нібудзь князеускае лініі (апрач, здаецца, Смаленскае, пра каторую захаваліся да гэтаго часу даволі пэуныя і поуныя ведамасьці).

(Працяг будзе).

П. Нечыпорэнко.

Наш правопіс.

Да гэтаго часу беларускія кніжкі і газэты друкаваліся так, як хто уважау зручнейшым і густоуным для сябе. Дзеля гэтаго ні дзіво, што аднакія словы у адной і той-жа выданню пісаліся розна, як напрыклад: чытае—*чытая*, *сэрца*—сэрца, жыцьце—жыцце і т. п.. Ні маючы пэунаго правопісу, разумеецца, і пісаць іначай нельга было.

Але ні глядзючы на гэтую ніпэунасьць і расходзячыся густам у драбніцах, тым часам, усе пагаджаліся на тым, *што трэба пісаць так, як чуеш*,—што у аснові нашаго правопісу павінна быць *фонэтыка*, а ні *этымольогія*. Усе паразумеліся на тым, што слово павінно пісацца так, як яго адчувае вухо, а ні так, як гэта вымагаецца будовою слова па этымольогіі. Напрыклад, згодна с этымольогічным правопісам трэба пісаць: *голова, ворона*, а па фонэтычнаму—*галава, варона*, або гэтак, як гаворадь.

Практыка паказала, што фонэтычны правопіс самы просты і для кожнаго аразумелы, а так само ані звання ні перашкаджае лёгкаму разуменню надрукованаго, як заувашвалі, нікаторыя прывыкшыя да этымольогічнаго правопісу. Толькі забабоны і нізвыклая навіна прымушалі іншых скрыва пазіраць на наш фонэтычны правопіс. Тым часам, пры этымольогічным напісу трудна сказаць, як-жа людзі гавораць—гэтак, як напісано, ці як небудзь інакай? І толькі дзякуючы ні фонэтычнаму правопісу у старом беларускім пісьменстві, нам трудна упэунена сказаць, як-жа гаварылі беларусы гадоу 300—400 назад? Іначай кажучы, мы ні можам цяпер сказаць, як акцэнтавалі даунеі беларусы сваю будзённую гаворку?

Такім чынам, глаунае і аснаунае правіло нашаго правопісу павінно быць такое: *пішы так, як чуеш*,—*як адчуваецца слово вухам*, напрыклад: галава, вада, дарагі, дарогі. Але тая ці іншая рожнасьць гаворак і ні аднакае вымауленне слоу, а так само бажанне ухіліцца ад памылковаго а то і сваякарыстонаго [у законах] талкавання напісанаго,—перашкаджае захаванию гэтаго прынцыпу да канца. Практычнасьць вымагае адступіцца у нікаторых выпадках ад правопісу па фонэтыцы. Гэтых адступленняу ні шмат, і кожны граматны чалавек іх лёгка запамятае. Усе яны маюць на мэці аднастайнасьць (аднакасьць, однообразіе) правопісу і адначасьне мяркуюцца з гаворкаю у тым сэнсі, што даюць поуную магчымасьць чытаць слово так, як дзе прывыклі яго вымауляць. Напрыклад, калі мы напішам словы: *горо, поле*, а ні *гора, поля*, то гэтым зазначым род і адначасьне захоуваем фонэтыку слова, бо у нікаторых мейсцовасьцях так і гавораць: горо, сэрцо, моро. А што датычыць тых, што прывыклі вымауляць гэтакія словы на *а* ці *я* (мора, гора, поля), то тут трэба зазначыць наогул, што у беларускай мові галосныя гаманкі (звукі) *о* і *е*, калі яны стаяць у слові без націску (без ударэнія), заусёды вымауляюцца, як *а* і *я*, і хто ні гаворыць: *моро, сэрцо, горо*, той, чытаючы борзда гэтыя словы у друку, заусюды прачытае іх, як *мора, сэрца, гора*.

Заувашыушы гэта, пяройдземо да выкладу тых адступленняу у фонэтычным правопісу і нікаторых асобных правілау, якіх карысна трымацца пры пісанні. Яны вымагаюцца практычнасьцю і аднастайнасьцю у правопісу і, разам с тым, надаюць яму стройнасьці і упэуненасьці. Мы прыводзім найбольш важныя сярод іх, што кожнаму кідаюцца у вочы.

§ 1. У беларускай мові спатыкаюцца траякія адказы: *ні, не* і *ня*. Дзеля аднастайнасьці трэба у ва усіх выпадках пісаць: *ні*, як у немцау «nicht», напрыклад: ні пайду, нізграбны, ні трэба.

§ 2. Безгалосныя падвойныя гаманкі у імянніках (имена существит.) у беларускай мові заусюды вымауляюцца мякка, калі канчаюцца на мяккі галосны гаманок, дзеля таго паміж імі мяккаго знаку ставіць ні трэба, напрыклад: жада*нне*, выда*нне*, жы*цце*, а ні—жада*ньне*, выда*ньне*, жы*цьце*, як іншыя пісалі да гэтаго часу.

§ 3. Калі слово азначае сярадні род, каторы пазнаецца па пытанню *мае?*, і ні мае на апошнім галосным гаманку націску (дзіця), дык яго трэба канчаць на літару *о* або *е*, напрыклад: мор*о*, гор*о*, пол*е*, задан*не*, полым*е*.

Апрач таго, з напісам гэтых слоу трэба сагласоваць і іншыя, да іх дадаваныя, словы. Робіцца гэта дзеля таго, каб аддзяліць дзіцячы род ад жаночаго, напрыклад: пяро ляжал*о*, кніг*а* ляжал*а*. Так само словы ніпэунаго роду трэба адзначаць літараю *о*, напрыклад: стало зьмеркацца: аж у вачу пацямнел*о*, нешта зрабіл*о*ся.

§ 4. Чыннікі, або глаголы, у беларускай мові бываюць с кароткімі і доугімі канчаткамі, напрыклад: *нясе*—мае кароткі канчатак, *нясець*—з доугім канчаткам. Усе глаголы кароткія павінны канчацца на літару *е*, і толькі посьля шыпячых і літары *р* трэба пісаць *а*, напрыклад: чыта*е*, гуля*е*, піша, гавора.

Літару *е* трэба захоуваць і у доугіх канчатках, напрыклад: *чытаець, гуляець*, хоць-бы на апошні склад і ні падау націск. І наогул, усе глаголы у другой і трэцяй асобі цяперашняго часу павінны сагласавацца у напісу з правопісам глаголау с кароткімі канчаткамі, іначай сказаць, у канчатках гэтых глаголау павінна захоувацца літара *е*, напрыклад: чыта*еш*, гуля*еш*, піш*аш* [бо *піша*, а ні *пішэ*]. Але ні будзе памылкі у такіх выпадках замяніць літару *е* на *і*, напрыклад: чыта*іш*, піш*ыш*, гуля*іць*, бяле*іць*.

Увага. Чыннікі дзеляцца на два спражэнні. У беларускай мові часта трапляецца, што калі у адной мейсцовасьці, скажам,—першае спражэнне бывае кароткае, то у другой—яно бывае доугае і наадварот, напрыклад: нясе—нясець, ідзе—ідзець.

Ад конторы тыднявіка «Вольная Беларусь»

З № 4 канчаецца тэрмін месячнае надпіскі. Хто хоча адтрымліваць журнал надалей, той павінен аднавіць надпіску, бо з № 5 высылка прыпыніцца.

Літару *є* можня замяніць літараю *і* тольві у тым выпадку, калі апошні склад ні мае націску.

§ 5. Прыкметнікі, а гэтак само заміжіменнікі [мѣстоимен.] у частковым [родительн.] падзежы аднае лічбы трэба канчаць на *го*, калі націск у слові ні падае на перадапошні склад, напрыклад: *добрага, сіняга*, беларускага, вашага, нашага, але-скупога, дурнога, сьляпога.

§ 6. Усе прыкметнікі мносьвянай лічбы, ні гледзючы на род, трэба канчаць на *я*, напрыклад: новыя сталы, новыя кнігі, новыя вокны.

§ 7. Калі безгалосны гаманок ні ясна выкаўляецца, дык яго выяўляюць, меняючы слово і ставячы посьля ніяснага галосны гаманок, напрыклад: год—годы, хлеб—хлеба, плот—платы. Зрабіўшы гэта, стане ясна якую літару трэба пісаць.

§ 8. Гаманок *д* у беларускай мові ніколі ні бывае мяккім, а калі *д* зьмякчаецца, то пераходзіць у гаманок *дз*, напрыклад: *дзіця*, а ні *дiця*, *дзякуй*, а ні *дякуй*. Гэтак само у беларускай мові німа мяккага *т*, а яно заусюды пераходзіць у *ць*, напрыклад: *ты—цябе*, *сьвет—сьвеціць*.

§ 9. Посьля *ж, ч, ш*, трэба пісаць *ы*, а ні *і*.

§ 10. Гаманкі *з, с* і *дз*, аддзеляныя ад мяккіх галосных (е, я, і) гаманкоу другімі, ні гартаннымі гаманкамі, а так само перад *ць*, заусюды зьмякчаюцца літараю *ь*, напрыклад: *зьмест, зьнік, сьпеваць*, але *згінуць, схіснуцца*, *скеміць*—пішацца без *ь*, бо тут маецца гартанны гаманок.

§ 11. Калі іменнікі [имена существ.] канчаюцца на *ка*, то перад складам *ка* посьля *з, с, дз, ць*. заусюды будзе ставіць *ь*, напрыклад: Антоська, *бацька*, *грazька, дзядзька*, або: калі іменнік канчаецца на *ь*, то ен заховываецца і перад *ка*.

§ 12. Словы, маючыя у адной лічбі канчатак *нне, цце, лле*, у мносьвянай лічбі канчаюцца на *і*, напрыклад: пытанне—пытанні, лахмоцце—лахмоцці, вяселле—вяселлі.

§ 13. Калі трэба аддзяліць безгалосны гаманок ад галоснаго, то паміж імі ставіцца *ь*, або (’), напрыклад: зьяца, зьеу, пад’еу.

§ 14. Трэба пісаць: *перад, прэд, без, чэраз, цераз*, напрыклад: *перавісаць*, *прэдстаунік*, *безмежны*.

§ 15. У беларускай мові вельмі часта гаманок *я* без націску пераходзіць у *і*, напрыклад: *міне, цібе, ішчэ, ціпер*, заміж—*мяне, цябе, яшчэ, цяпер*. У гэтым выпадку трэба пісаць так, як гавораць.

§ 16. Злучаныя словы павінны зьвязвацца літараю *а*, напрыклад: добрачынасьць, новагодні.

§ 17. У словах чужых, ні беларускіх, трэба трымацца іх уласнаго правопісу, дадаўшы ім беларускую акцэнтацыю, напрыклад: комітэт, соцыяльны, мэльодзія (мелодія) і т. д..

Рэшта правілау беларускаго правопісу будзе выкажана у напісанай праз фільолога Б. Тарашкевіча граматыцы, каторая тольві дзякуючы цяжкім варункам і грамадзянскай нідбаласьці беларусау, ні магла зьявіцца у друку да гэтаго часу.

Я. Л—к.

К. Вясёлы.

Ні розумам сьцяміу, а сэрцам,

(Пьеса з вясковаго жыцця на 4 акты).

(Глядз. № 3.)

Дзея чацьвертая.

(Хата Дорашава. Стол засланы абрусам. У хаці сам Язэп, матка і Наста).

Зьява XV.

(Тыя самыя і Янка, Грышка, яго хрышчоны бацька і яго матка).

Янка. (перастyпаючы парог). Дык ен як стау гаварыць, дык усе роуна, як ксендз у касьцелі. Ну, старога і прабрало, і памякчэу стары.

Матка Грышкава. Пахвалены Езус Хрыстус! (*Баючыся, спыняецца у баку, за ею Грышка, наперад выступае хрышчоны, ен жа і валастны суддзя).*

Язэп. На векі... амэн!

Хрышчоны. Вечар добры Язэпу. Як маецеся самі?

Язэп. Добры вечар!.. А нічога-ж. Як самых Бог гадуе?

Хрышчоны. Дзякуй, братаемся па-ціху.

Язэп. Праходзьце далей ды сядайце у нас.

Хрышчоны. А ужо-ж прыдзецца, мабыць, прысесьці, бо за настой,—кажуць людзі,—ні влацяць. (*Падыходзіць да лавы і вітаецца з Язэпам*).

Язэп. Гэта прауда, судзя! Яшчэ і так людзі кажуць: пасядзі у нас—дома госьць будзеш.

Хрышчоны. А яшчэ і так людзі кажуць: той ні госьць у каго душа есьць: той госьць, у каго душа уцякла да нябес.

Язэп. І то прауда, судзя. Той для нас самы дарагі госьць, бо яго ужо болей ні убачым, з ім разстаемся на векі.

Маці. (*да Грышкавай мацяры*) Садзіся-ж, Малання у нас,—і ты Грышачка. Вярнууся, дзякуй Богу, жывы-здаровы?

Грышка. Вярнууся, хвала Богу (*цалуе руку старому і старой*).

Дораш. О, які малайчына стау!

Хрышчоны. Малайчына,—хоць бы і жаніць, дык можна, абы хто замуж пайшоу. (*Дастае кісет с тутуном ды набівае люльку*).

Дораш. Мусіць у самога махорка? Дай ты мне на люльку. У мяне вывялася. Сягодня быу у мястэчку ды забыуся купіць.

Хрышчоны. (*падае кісет*). Проша!

Дораш. (*набівае люльку*) Цяпер гэты бакун пайшоу у моду, дурунча розная; махорку тольві у Лэйзара і дастанеш настаяшчую.

Хрышчоны. Моладзь цяпер махоркі ні хоча курыць, а усе каб панскую, як ты кажыш, дурунчу розную. (*Дастае крэсіво ды высякае агонь*).

Маці. Можа сярнічак даць прыкурыць?

Хрышчоны. На што тыя сернікі? Сернікі грошы каштуюць. Сернікамі я прыкурываю люльку адно у воласьці, як у суд засядаю (*Сячэ агонь*). Нешта ні высякаецца. Дрэнна и агніво варожыць. А во, высяклося!.. (*Кладзе у сваю люльку і люльку Дорашову губку, кураць*).

Хрышчоны. Сын прыехау?

Дораш. Прыехау. Адпыхае з дарогі.

Хрышчоны. А Ярэму мусі прыбытак Бог паслау?

Дораш. Паслау.

Хрышчоны. Дачку ці сына?

Ярэм. Сына.

Хрышчоны. Гэта добра. Сын на сьвет радзіуся—прыбытак у хату, кажуць добрыя людзі.

Дораш. Тым часам куму на прыбытак скардзіцца трэ Праз кожныя два годы—і прыбытак.

Кум. Праціуку Бога, кум, ні пойдзеш. Што Бог дае тое і добра.

Дораш. (*жартуючы*) Можа тут і ні Бог... Кажуць жа людзі: калі сам ні плох, тады дае і Бог.

Хрышчоны. Ну, кум стараецца, дык яму і пасцяраецца

Кум. Ні так дауно і судзя перастау старацца..

Хрышчоны. Ну, ведома. А чаго-ж мне было ад людзі

аставаша. (*Посьля паузы*) Дык гэта сягодня і хрысьціны справялі?

Дораш. Сягодня.

Хрышчоны. Але-ж ні пьяныя нешта?

Дораш. Былі пьяныя ды працьверозіліся.

(*Усе маучаць*)

Маці. Можа к нам самі за патрэбай якой прышлі, ці так?

Хрышчоны. А блізка таго, што за патрэбай.

Дораш. Якая-ж у самых патрэба?

Хрышчоны. А зразу і ні скажаш, якая патрэба. Калі па парадку разказваць, дык гэта было так. Павячэрау я сягодня, чым Бог паслау, ды ужо лезу на печ пагрэць сьпіну, а далей і кажу сваей Макрыні: ці ведаеш, кажу, Макрына,— нос мне нешта засьвярбеу. Напэуна гарэлку піць буду. А яна мне: «ці на гарэлку, ці хто хвігу дасьць, бо і на хвігу, кажа, часам нос сьвярбіць», Толькі яна мне гэта сказала, яж прыходзіць мой хрышчоны. «Будзь ты, кажа, за бацьку роднаго,—памажы у Дораша купоулю зрабіць».—«Ну,—падумау я сабе: «баба прауду сказала: ні на гарэлку нос сьвярбеу, бо ні з нашымі грашыма даступіцца да Дорашоваго тавару». Кажу я гэта самае і салдату, а ен мне: «Нічога, кажа, бацька,—калі Бог паможа ды дзядзька Язэп захоча, то усе добра будзе!» «Вядомае, кажу, дзело: калі Язэп Дораш захоча, то і нас с табою купіць.»

Дораш. (*здаволены*) Мякка, суддзя, сьцеліш, што і казаць,—навучыуся у воласьці. Але каб прышлося што да чаго, то і сам з Дорашом мог бы паспрэчацца.

Хрышчоны. Ну, дзе мне з Язэпам цягацца ды і хто з ім патрапіць цягацца? (*посьля паузы*). Ну, дык каб гэта і згавор які зрабіць, калі на добрае пойдзе?..

Зьява XVI.

(*Тыя самыя і Костусь*).

Кум. (устае з лавы на сустрэч увайшоушаму Костусю) Вот і пісара добраго маім напісаць нам умову!

Костусь. Здароу, Антось! (вітаецца). Якая-ж гэта умова?

Бацька. А вот... салдату у нас некі тавар спадабауся, і хоча ен у нас купіць гэты тавар. Але вот ні знаю, што гэта за тавар такі?

Костусь. Дык і я ні ведаю. Трэба спытаць у купцоу.

Маці. Можа-б маладзенькі купец нам сказау, які гэта тавар у нас спадабауся яму?

Кум. А ты, салдат, барыш с сабою маіш?

Грышка. (пасьміхнуушыся) Без барыша ні ішлі...

Кум. Ну, калі барыш есьць, то я скажу, за якім таварам яны прышлі. (Наста хаваецца за печ).

Хрышчоны. (нібы зьдзівована) Ну, а як сам можаж знаць, які нам тавар патрэбен? Ці мала у пана Дораша усялякаго тавару...

Кум. Во ці я, мысьліш, ні быу ніколі дурны!

Хрышчоны. Не, я гэтаго ні мысьлю.

Кум. Ці я ні думау некалі, што мая Арына даражэй за усе тавары на сьвеці; што яна такі тавар, што я за золота ні купіш, а цяпер...

Хрышчоны. А цяпер што?

Кум. А цяпер за капейку аддау-бы...

Костусь. (сьмяючыся) Здорава патапела!

Кум. Аддау-ба!.. Дык ты, салдат, калі маіш барыш, дык проста кажы: я прышоу к табе, дзядзька Язэп, прасіцца...

Хрышчоны. Пачакай, Ярэм,—чаго ты забягаеш паперад? Яшчэ цяляты у нас самых языкоу ні аджавалі. Мы самі скажам.

Кум. Ну дык скарэй жа кажыце, а то ты да яна, а дзела німа.

Хрышчоны. (да Дораша) Д... калі на тое пайшло, то Ярэм блізка таго і прауду сказау, бо які-ж маладому хлопцу другі тавар трэба, калі ні маладая заручына.

Бацька. А-а! дык гэта самі пасватацца з намі захацелі?

Хрышчоны. Так, сват, хоць падзеі мала. Я ужо казау Грышку: глядзі, салдат, ці ні накепляе с цібе Язэп,— ці ні пажартавау ен над намі?

Бацька. Не, сват! Ні на сьмех і ні дзеля жартау паклікау я сюды Грышку Дау мне Бог на старасьці долю і шчасьце, паслау мне усе, што я хацеу, толькі сьвету мне Бог дагэтуль ні пасылау. А сягодня мне Бог і сьвет паслау праз майго сына мілаго, і я ні пагарджу беднай сіраты. Сам я быу бедны і беднаго навінен пашкадаваць; і усе мы павінны адзін аднаго жалець за тое, што усе мы браццця і павінны адзін за аднаго трымацца, і адзін аднаму дапамагаць, і адзін аднаго шкадаваць.

Хрышчоны. Прауду, сват, кажаш,—аж люба ціба слухаць.

Дораш. Гэта мне сын мой сягодня сказау і заусюды казау ен пра гэта, але-ж я ні разумеу яго, а сягодня зразумеу.

Хрышчоны. Дзе-ж нам, цемным людзям, разумець вучоных людзей, каму Бог сьвет дау.

Дораш. Нічога, сват! Мы цемныя, а бацькі нашыя можа яшчэ цямней былі. За тое дзеці нашыя угледзілі сьвет. Яны ужо скажуць каму трэба, што мы хоць цемныя ды ні саусім: што у нас есьць душа, каторая любіць сьвет і сэрца.., (да Грышкі). Ну, сынок, калі табе спадабалася дачка мая, то я ні працівлю,—бяры яе за сібе...

Грышка. Дзякуй табе, татачка (цалуе у руку).

Бацька. Падзякуй, сынок (паказвае на Костуся) яго, што ен ні забыуся, як с табою у кацелку гуляу ды на начлег езьдзіу, а сягодня заступіуся за цібе.

Грышка. Дай Божа вам здароуя і чаго вы самі сабе жадаеце, Костуська! (Костусь паціскае яму руку).

Наста. (выходзячы з-за печы) Дзякуй табе, мой татачка (цалуе у руку). І табе мой брацітка (цалуюцца).

Костусь. Будзьце здаровы і шчасьлівы, мая сястрыца; шануйце сябе, слухайце таты і мамы і ні забывайце мяне! Я ні магу жыць разам з вамі,—мой шлях іншы, але я спакойны і шчасьлівы, калі вы шчасьлівы, і гарую тагды, калі горо у вас... А цінер я папрашу Янку запрэгчы каня ды завесьці міне на вакзал. Мне трэба сьпешацца на чепсно.

Маці. А, мой сынок, як ты скора нас пакідаеш! Хоць бы ты гэты вечарок пабыу з намі, паехау-бы заутра раніцаю..

Бацька. Пабудзь, сынок калі можна, а то і справа без цібе нівяселаю будзе.

Наста. Пабудзь, брацітка, хоць на заручынах маіх.

Альжбета. Пабудзь, сваточак, наш жалосьлівчак, хоць на гэты вячарок!

Костусь. Ну, добра,— астануся з вамі на сягодня, павяселюся разам; можа ні скора угледзімся.

Хрышчоны. Во, сват, добра,—вып'еш з намі вяселыя барышы! (Дастае с кішэні дзьве пляшкі гарэлкі ды ставіць на стол).

Бацька. (да маладых) Ну, дзеткі, трэба ж вас паблогаславіць! Старая, дай сьвятого Міколу, нашаго заступніка перад Богам. (маці падае абраз, маладыя становяцца на калені).

Бацька. (хрысьціць маладых) Ніхай жа вас, дзеткі, Бог блогаславіць, шчасьцям, доляй надзеліць і векам доугім. Жывеце згодна, у паслушэнстве: адзін аднаго ні астауляйце.адзін аднаму памагайце.(маладыя цалуюць яго у руку).

Маці. (бярэ абраз і хрысьціць) Ніхай вас, дзеткі Бог блогаславіць!

Бацька. Блогаславі і ты, сват, замест бацькі роднаго.

Хрышчоны. (блогаслауляючы) Ніхай вам сам Бог дасьць, што сам хоча!

Бацька. Блогаславі і ты, свацця.

Грышкава матка. (плачучы) Ніхай вас, дзеткі.

блогаславіць сам пан Бог з неба высокаго, што угледзіу нашае горо і схіліуся да нашае беднасьці і дау нам тое, чаго мы ні заслужылі (да Язэпа, маткі і Костуся) А мае сваточкі і мая свацьца! Я сваім вачам ні веру, якое шчасьце паслау Бог майму дзіцятку. Ні пагардавалі вы намі бездольнымі. Ніхай вам Бог пашле з высокаго неба, чаго вы самі сабе просіце.

Бацька. Богу дзякуй, сваціайка!.. (маладыя устаюць)

Бацька. Янка, набяжы ты клікні свата Базыля з яго Ганнаю, і скажы на што клічуць.

Янка. Добра. (выходзіць)

Бацька. Ну, а цяпер проша да столу: (хрышчонаму) Лезь, сват, на кут! (маладая завязвае накрыж свату ручнік).

Хрышчоны. А мая дачка, яна міне і у маршалкі праізвела (цалуецца з маладою, а яна яго потым цалуе у руку).

Костусь. Ну, вот цяпер вы па дастоінству будзеце сядзець на першым мейсцы.

Хрышчоны. Гэта трэ' было свату сесьці на першым мейсцу; але ж кажуць людзі: госьць — нівольнік,— у чужой хаці сваіх парадкау ні навядзеш. Трэба садзіцца, гдзе кажуць (садзіцца у кутку).

Дораш. (да кума) Ну, а ты, кум, каля маршалка.

Кум. Я буду глядзець, дзе сваця Альжбета сядзе,— там і я: бо мая жонка цяпер, сам ведаеш, на рахунак ні ідзе.

Альжбета. Не, сватка, забываць сваю жонку цяпер горшы грах, як калі.

Дораш. Ну, сваця, садзіся тут, на зуслоні: ніхай ужо і ен ля цібе сядзе, бо усе роуна, кажуць людзі, блудліваго казла за дому ні прывучыш. (Альжбета садзіцца, налева ад яе кум; сам Дораш у канцы стала радам с хрышчоным. Старая ставіць на стол закускі: сало, сыр, масло і інш.. Костусь садзіцца з другога канца стала, на лаві воддаль).

Бацька. А ты ж, Костуська, чаго так далека сеу,— хадзі сюды! (паказвае каля сібе).

Костусь. Нічога, мне і тут добра. (Роля Костуся за сталом больш цікауная: ен весяла пасьміхаецца на жарты таго ці другога госьця, прабуе закусваць і т. д.. Наста выходзіць с хаты; Грышку садзяць каля хрышчонаго).

Дораш. (наліушы чарку). Ну, хто ж бы нам справу пачау?

Кум. Я з Альжбетаю пачну.

Дораш. Пачакай, кум! Ты у сягоднішняй справі маладзейшы. Гэта трэба маршалку пачынаць,— ен у нас сягодня самы старшы. А калі маршалак дазволіць, то я буду прасіць пачаць справу майго сына, бо ен тут першым вінаватцам быу.

Хрышчоны. І дазваляю і прашу свата пачаць.

Дораш. Ну, сын, пачні. Ты у нас госьць і на вяселлю ні будзеш,— паслухай ужо нас.

Костусь. (устае ды бярэ чарку) Ну, добра,— я пачну. Ну, шаноуны сваце, будзьце здаровы!

Хрышчоны. На здароуе!

Костусь. Пью за здароуе і шчасьце маладых. (выпівае да палавіны чаркі).

Хрышчоны. Ну, сватох, у самае дно! Каб і нам ні брыдка было дна даставаць.

Кум. Па мне дзеля, як сват хоча. Я і сам дна дастану.

Костусь. Вот бачыце, сват, ні трэба і паказваць. (Налівае чарку ды ставіць перад хрышчоным, а сам адыходзіцца на свае мейсцо).

Зьява XVII.

(*Тыя самыя і сват Базыль з жонкаю; наперадзі Янка*).

Ганна. Пахвалены Езус!..

Дораш. На векі, амін.

Ганна. (да Дораша) Трэба біць свата, што робіць крыема, як злодзей. Начау справу у ночы, нікому нічога ні сказаушы. Я і пірага ні сьпекла. Яшчэ добра, што мой дзед гарэлкі меу пляшку, а то не с чым было-б і прысьці.

Дораш. Ну, нічога,— добра будзе і без пірага; ні білі-б, каб прышлі і без гарэлкі.

Ганна. Ого без гарэлкі! Што-ж за ласка на чужое прыходзіць. Я і так ні хацела ісьці...

Базыль. Ах, ты манюка! Як толькі прышоу Янка, дык ні можна было удзержыць. Пойдзем ды пойдзем, і камзэлькі ні хацела мне дастаць.

Ганна. Гэтак, як і ты. Як прышоу Янка, дык калі скочыць з ложку, як заяц; забыуся, што і папсьніца перад гэтым балела. «Давай, давай, Ганка, камзэльку скарэй!» Ні дау мне і ложак памыць (усе гэта гаворыцца жартоуна).

Дораш. Ну, годзі вам сварыцца,— ідзеце вось за чаркай мірыцца (Ганна падчас размовы нешта ставіла на лаві і падыходзіць да столу).

Ганна. Да я вот бачу свата Костуся,— яго як Бог з неба скінуу. Ці ні ен тут і есьць застрэльшчыкам у гэтай справі?

Костусь. (ухільна) Не, сваця, тут ужо пачалі безмяне.

Ганна. (здароукаючыся) Ні здароу, сваточак; як маіцся?

Костусь. А нічога, як бачыце. (Адначасьне Базыль вітаецца з другімі гасьцьмі. Уваходзіць, часова вышаушая, маці-гаспадыня).

Ганна. (да яе) Во; цетка, Бог клопату паслау! (вітаюцца і цалуюцца).

Маці. (да Ганны) Ідзі-ж, садзіся. (Ганна падыходзіць да столу і вітаецца з Альжбетай).

Ганна. Во цетка, дзьве радасьці маіш—і сын прышоу і вяселле прынес.

Кум. (нібы з дакорам). Ого-ж сакатуха гэтая Базыліха. Пакуль яна тут усіх абойдзе ды с кожным пагаворыць, і пеуні засьпеваюць.

Ганна. Ну, ну, пістыднік! Бабу кінуу адну, а сам нябось прышоу, каб выпіць.

Кум. А хіба ж ты спаць сюды прышла? А што тычыцца бабы, то яна у міне есьць: во Альжбета пры баку сядзіць.

Дораш. Ну, сваця, годзі кума лаіць. (да хрышчонаго) Пускай, маршалак, далей.

Хрышчоны. Да каго ж мне піць? Маладзы ні пье, казау мне...

Кум. (да Альжбеты) Давай, сваця, заспяваем, можа да нас прапусьціць. (сьпеваюць)

А хто пьець, таму налівайце.
Хто ні пьець, таму ні давайце.
А хто пьець—чалавек добры,
Хто ні пьець—чалавек кепскі.

Кум. Во, і да нас прапусьцілі... Ну, дык здарова будзь, Альжбета!

Альжбета. На здароуе, сватох! (кум налівае ей чарку. Костуся ужо німа: Альжбета ні ведае да каго піць і пытае) Да каго піць мне цяпер?

Кум. Да мяне ні. З майго боку і сонцо усходзіць. Гэта і пачалі ні так, як трэба.

Базыль. Не, сват! Калі па прауду пайшло, дык сонцо тут, з нашаго боку усходзіць, прымерна, як раз проціу маршалкавай лысіны.

Кум. Ну, брат, ніна дурыну. Гэта лысіна маршалка можа табе здавацца сонцам, а у нас свае сонцо есьць. Ні да міне, Альжбета!

Альжбета. Ну, то здароу жа будзь, сватох!

Кум. На здароуе! Во, цяпер і на нашай вуліцы сьвята. Ці ні маю, сваця Ганна, сказаць што чаю, ці ты, сват Базыль?

Базыль. Ні маем. Мы саусім і гаварыць забыліся.

Ганна. Скарэй жа ты дай нам у році прамачыць,— можа што і скажам і песьню сьпяем.

Кум. Ну, калі так, то здарова будзь, сваццял!

Ганна. На здароуье! (закрывае налітую чарку рукою і зьвяртаецца да усіх) Ну, ціпер я ні пушчу далей, пакуль ні сьпяем Язэпу песьні.

Хрышчоны. Я гатоу разам тры засьпеваць, абы тольі сваццця гарэлкі ні затрымлівала.

Ганна. Ну, дык начном! А дзе-ж гэта Янка дзеуся, наш сьпявун пастаянны? Ці ні спаць ен лег? А сват Костусь з Настай буды уцек?

Маці. Яны у другой хаці там.

Ганна. (устае з-за стала ды ідзе да печы. Там на тапчане сьпіць Янка; будзіць яго) Уставай, Янка,—у гаспадара заручыны, а ен сьпіць! (Янка выходзіць і пацягаецца).

Дараш. Хадзі, Янка, выпі! (Янка падыходзіць ды пье).

Ганна. (адчыніушы хату) Сват Костусь, гдзе ты там? Вядзі сюды Насту,—сьпеваць будзем. (уваходзіць Костусь, за ім Наста) Сват яшчэ ні забыуся пэуня нашых песянь, і паможыж нам?

Костусь. Памагу, памагу,—з вялікай ахвотаю! (усе зьбіраюцца навакола стала).

Ганна. Ну, дык якую-ж нам песьню? Каб якую вясэлую? Кажы, сват Язэп!

Дараш. Не, ні люблю я вяселых. Засьпевайце мне лепей: «Салавейка лугавы». Гэтая песьня пры дзядох сьпевалася і нам спадабалася.

Ганна. (пачынае).

Салавейка лугавы,
Ні пой рано да зары,
Ні будзі ты сьвякраві!
Мая сьвякроу ліхая
Да зараные устае,
Мне работу закажа,
Сама у ложу спаць ляжа.

Вот выду ж я на сяло,—
Нідзе агню ні відно.
Аж у нас агонь гарыць,—
Маці с сынам гаворыць:
—Трэба, сынку, жонку біць
Трэба не навучаці,
А то мушу разлучаці.

—Ідзі, маці, жабраваці,
Нас ні будзеш разлучаці!
Выйшау у стайню—коні есьць,
А у сьвятліцу—жаны нет.
—Ой, вы браткі, вы мае,
Запрагайце коні мне!
Я паеду гуляці,
Свае мілай шукаці.

Еду поле—ні відно,
А другое—ні чутно.
А на тройцы узьезджаю—
Аж мілая гуляе.
І платочкам махае:
—Ні едзь, мілы, да міне,
Бо ні возьмеш ты мяне!
—Хоць коніка утрачу,
Такі мілую убачу,
Хоць галоуку палажу,
Такі мілую азьму!

(Скончыушы песьню, некі час маучаць).

Дараш. Засьпевайце мне яшчэ, мае мілыя: «Чырвона каліна». (сьпеваюць).

Чырвона каліна,
Ты у лузі стаяла.
Ты у лузі стаяла
Дожджу ты жадала.
Ты дожджу жадала,
Ветры забывала.
Малада дзяучына
Смутна, невясела.
Ці галоука болі?
Ці сьвету ні довалі?
—Мне галоука ні болі,
Мне сьвету давалі,—
Аб тым мне журба,
Што ні дау Бог долі.
Што ні дау Бог долі,
Як маей радзіме;
Як мая радзіма
Багата, шчасьліва:
І пье, і гуляе,

І усе ж яна мае.
А я маладзенька
Ні п'ю, ні гуляю,
Ні п'ю, ні гуляю,—
Усе хлеб зарабляю.
Ой, Божа мой, Божа
З высокаго неба;
Ні дай жа мне, Божа,
Заслужнаго хлеба.
Бо хлеб той заслужны
Ен вельмі патужны,
Ды хто яго укусіць,
Той плакаці мусіць.
Укрою кусочак
С кляновы лісточак
Ды выду у сені
Ды зьем за дзьвярыма.
Зьем за дзьвярымі,
Заліюся сьлязамі.

Каліна-маліна,
Ты у лузі стаяла.
Ты у лузі стаяла.
Ды стоючы зьвяла.
А на тым мейсцы
Царквука стаяла;
Там бедна сірата
З нялюбым шлюб брала,
З нялюбым шлюб брала

Ды у шлюба пытала:
—Ой, шлюбе, мой шлюбе!
Скажы шчыру праудаю:
Ці лепей шлюб браці.
Ці горы капаці?
—Гору сап-пушы,
Садзеш, адпачынеш.
А з нялюбым жыучы
На векі загінеш!

Янка. Вот песянька, дык песянька! За душу бярэ, за самае сэрцо шчыпле (за сцэнаю чуваць скрыпка і цымбалы).

Дараш. (гледзючы у вакно). Гэ, да гэта Міхалка з моладзью дамоу варочаіцца. Міхалка! сюды хадзі і моладзь с сабою вядзі!

Зьява XVIII.

(На сцэні с шумам і гоманам зьяуляецца моладзь).

Дараш. Вы ведаеце, козы вы, чаго я вас паклікау?

Дзяучына. Ведаім.

Дараш. Ну, чаго-ж?

Янка-ж. Напаіць нас, дзядзька, хочыш.

Дараш. Напаіць? Бачыш ты,—яшчэ-ж ні вяселле. Я хачу сына жаніць і хачу выбраць адну з вас за нявестку сабе. Ну, вот ты, Магдалена, пойдзеш за майго сына?

Дзяучына. Ні пайду!

Дараш. Чаму?

Дзяучына. Бо лепшаго маю, во гэтаго (абнімае нізграбнага хлопца, той адбіваецца; усе рагочуць).

Дараш. Ну, Міхалка, выпі ды заграй ім, каб аж тараканы у шчылінi затанцавалі, а вы паскачыце, павяселіце міне старога; па вяселлі усіх напаю. (дае Міхалку чарку гарэлкі і закуску; моладзь становіцца у пары).

Кум. Хіба у міне ногі адсохнуць, калі я буду сядзець, калі музыка грае і цымбалы бьюць. Хадзі, сваццця Альжбета!

Базыль. Ідзі, баба,—тупнім і мы с табою.

Дараш. Хіба і мне с старою успомніць моладасьць? Хадзі, ці што, старая! (музыка грае; усе пачынаюць скакаць).

К. Вяселы.

(Заслона спадае).

(Канец).

---

* * *

З Новым Годам, родны браце,
Нішчасны ваяча!
Па табе ні раз мо' у хаце
Тая сямейка плача.

Выглядаюць дзеці, жонка
У час' ніпагоды,—
Ці ні стукне у ваконка
Іх татулька родны.

Або маці, як галубка,
Прагледае вочы,
Ці найернецца Якубка,
Той сынок урочы.

Вы, што біліся з варогам
І клалі галовы,
Варочайцеся жа з Богам
У гэты Год Новы.

З Новым Годам, браце мілы,
Хлебаробе з вескі,
Ніхай Бог прыспорыць сілы
І здароуья трошкі.

Ніхай спорыцца вашэці
Па мазольным трудзе
У хляве, гумне і клеці,
У гаршку, у арудзе.

Гаравау ты восень, лето,
Выліу многа поту,—
Спажывай здароу-жа гэта.
І ні знай клапоту!

З Новым Годам, браце страчны,
Што сядзіш у палацы,
Ты, што сыты і бязпечны
І с чужой жыу працы.

Еу ты смачна, ні па жарты,
Ды у віне купауся,
Гуляу ёмка, грау у карты
І у пуху качауся.

Скінь атласы і ядва-бы,
Шубу с сабалямі,
І забудзь, што быу ты «грабя»,—
Параунайся з намі.

Пакінь пыху, паве браце,
Бо яе ні трэба.—
Будзем разам працаваці
На кавалак хлеба!

Стары Улас.

Паном прасведнікам.

Дзякую, паночкі, вам за прасьцярогу!
Але я на тую узыбаў дарогу,
Па каторай прэдкі ды дзяды хадзілі
I сваіх унукаў за руку вадзілі.

А каму йшчэ розгі, біzуны салодкі,
Той і сення можа палажыць калодкі
I пайсьці ад заўтра у паншчыну на нова,
Можа адрачыся бацькаўскаго слова.

Вытурацца роднай, дзедавай гаворкі
I ні уваходзіць ані с кім у спорkі.
Бо на што сьпірацца і на што тут біцца,
Ці-ж ні лепяй ліха палякoм зрабіцца?

Гэтаго нікому ні забараняю,
Кожны мае волю,—мая хата с краю.
Скажу толькі тое: дзе-ж разсуд здаровы,
Каб я выракаўся прадзядавай мовы.

Якую перш-на-перш чуў я у калысцы,
Як ступаў па хаці, як сядзеў пры місцы.
Не, у душы ніколі тое ужо нізмыто,
Што праз дзеда с песьняй пры калысцы уліто!..

Быць здрайцам народу—на што ж гэта згожа?
Ад шчасьця такога укрый мяне, Божа!
I вы вось, паночкі, адстаньце с прымусам.
Палякoм ні быў я—памру беларусам.

А. З.

Беларусь.

Есьць слоўпо цэннае усім і знамяніто,
Што вымаўляецца с папанай дзіцянем:
У ем паняцце бацькаўшчыны скрыто,
Радзімы край, гдзе мы здаўна жывём.

Старонка мілая, ты многімі забыта,
Шмат сьпіць сыноў тваіх адвечным сном.
Зямелька родная, сьлязьмі і потам зьліта,
Мы да жыцця с табой уваскрэсьнём!

Хоць знайдзецца ў табе выродны валакіта,
Яму твая ні да спадобы сьвіта,
I ні адзін прадасьць цябе Іскарыёт...

Але табе яшчэ усё-ж, маці семяніта,
Селяне верныя, што сеюць жыта,
А з іх калісь паўстане твой народ.

А. З.

МАРЫ.

I шуста і страшна мне часам бывае,
I у сэрцо уедзецца жаль.
Ах, як-жа прынадна заво-цадзывае
Мяне безмяжовая даль!

З якой-бы уцехай, здаецца, узьвіўся
У той дзіуны, нязьведаны мір;
Нудьі-б, нішакою забыўся-б, пазбыўся,
Няхай-б наукол была шыр!

Там моцныя-б сонца праменні блішчалі,—
Маркотная думка ні у лік,—
I лёгка-б і вольна там грудзі уздыхалі,
I дуж-бы я стаў і вялік!..

с. Казлоука, Сімбір. уб. *Я. Журба.*

ДОПІСЫ.

(Ад нашых дадісчыкаў).

Орэнбург. Як толькі зьявілася надзея на тое, што гаспадаром на Беларусі стане Беларускі Народ, беларусы, раскіданыя на розных гарадох Расіі, пачалі прабуджацца ад летаргічнаго сну і сталі будзіць сваіх братоў і клікаць іх на работу, каб хоць чым нібудзь дапамагчы сваей бацькаўшчыне. Началася гэта работа і у нас у Орэнбурзе. Прыхільнікі беларускаго руху залажылі гурток, сталі зьбіраць грошы, выпісываць беларускія газэты, чытаць іх і раіцца, чым і як дапамагчы роднай Беларусі. Шмат аб чым гаварылі, спрачаліся, але усе сышліся на адным, што трэба як можна скарэй варочацца «дамоў» і там працаваць. I праўда, усе гэтыя людзі шмат што маглі-б зрабіць, каб яны былі дзе небудзь на Віленшчыні ці на Міншчыні і мала яны зробяць для роднаго краю, калі будуць далёка ад яго.

Што-ж трэба рабіць, каб усе раскіданыя усюды беларусы вярнуліся да сваей бацькаўшчыны і узяліся за тую работу, каторая так патрэбна ей цяпер?

Над гэтым пытаннем варта падумаць і трэба аб ім пагаварыць і параіцца. Мне здаецца, што усе беларускія арганізацыі аб гэтым ужо думаюць і абменяцца з імі думкамі ні шкодзіла-б, а гэта можна зрабіць праз нашыя газэты.

Ніхто, здаецца, ні будзе спрачацца, што цяпер на Беларусі патрэбны свае інтэлігентныя сілы, там ні мейсцо перакінчыкам. На вёсках і мястэчках трэба каб доктарамі, фальчарамі, вучыцялямі, пісарамі і г. д. былі свае, беларусы.

Пашырэнне каопэрацыі і уселякіх хаўрусоў патрабуе шмат сьвядомых людзей. На почту, тэлеграф, залезныя дарогі, уселякія майстэрні патрэбны людзі, але людзі падгатаваныя да гэтаго, і такія людзі сярод беларусаў ёсьць, але жывуць яны на чужыні і іх трэба склікаць да дому.

Мне здаецца, што за гэту работу павінна узяцца Вялікая Беларуская Рада *). Ей адной належыць права кіравання адбудаваннем Беларусі і яна мае права зваць да сябе таго, хто ей патрэбен. Каб дапамагчы Вялікай Радзе у гэтай цяжкай работе, усе беларускія арганізацыі чужых гарадоў павінны саставіць сьпіскі грамадзян, каторыя маюць ахвоту вярнуцца у свой родны край і працаваць у роднай старане, і гэтыя сьпіскі паслаць Радзе. У сьпісках трэба паказаць, хто і адкуль, чым займаўся раней, што цяпер робіць, колькі грошы зарабляець у месяц, чым хацеў бы заняцца, вярнуўшыся дамоў, і усё другое, што будзе патрэбна Радзе.

*) Посьле Усебеларускаго Зьезду Вялікая Беларуская Рада перастала іставаць. Яе замяніла *Рада Зьезду*, выбраная на зьездзе. Рэд.

Маючы такія сьпіскі, Рада, ці другі установы, ею пастаўлены, будзе мець магчымасьць падбіраць патрэбных сабе людзей і памагаць варочацца тым, хто гэтаго ні можа зрабіць цяпер па недахвату грошай ці па другіх якіх прычынах.

Было-б надта добра, каб гэту справу цяпер абмяркавалі з усіх бакоў і пачалі ее выпаўняць.

А. Шайко.

Нямецкія варункі міру.

Як паведамляе член мірнай дэлегацыі расійскай, Л. Каменеў, нямецкая дэлегацыя у Брэсьці падае гэтакія канкрэтныя варункі міру:

У руках нямецкаго войска знаходзіцца у цяперашнім часі, апроч Каралеўства Польскаго, губэрні: Курляндзкая, Ковенская, Гродзенская, $^{3}/_{5}$ Віленскай, часьць Мінскай і востравы Моозунд.

Частку гэтае тэрыторыі немцы згаджаюцца аслабаніць ад сваіх войск пасьля дэмобілізацыі арміі расійскай. Датычыцца гэта трэцяй часьці занятай імі Мінскай губэрні, уласьне, балот Піншчыны. Тэрыторыя гэта мае каля 10 тыс. кв. вёрст. Усе другія землі, занятыя немцамі, застаюцца у іхніх руках. За тое Расія павінна вывясьці сваё войско з занятой дагэтуль часьці Аустрыі і Турцыі. Агулам, занятая немцамі часьць будзе каля 215 тыс. кв. вёрстаў, з насяленнем каля 20 мільёнаў. Гранічная лінія, абведзеная немцамі, замыкае выйсьце з затокі фінскай, утварае з Моозунда балтыцкі Гібралтар і **разразае народы беларускі і латышскі** па лініі, выгоднай для нямецкіх стратэгічных мэтаў.

Разам с тым, немцы жадаюць такіх умоў міру, каторыя забезпечывалі-б інтарэсы нямецкіх капіталістаў у Расіі. Ні здавольняюцца яны звартам за страты, якія панесьлі нямецкія падданыя у Расіі, пры рэквізыцыі і ліквідацыі маетнасьцяў у часі вайны. Немцы хочуць стварыць такія варункі для свайго капіталу, пры якіх цяперашняя дзяржаўная безладзіца пашла-б яму на карысьць: яны маюць плян вялікіх концэсій, вялікіх закупаў сыраўца у Расіі і шмат чаго другога.

Словам, нямецкія варункі міру накладаюць на Расію цяжкую контрыбуцыю. «Гэткі мір,—закончыў Каменеў—ні можа быць прынятым пролетарскімі партыямі, ні праз той урад, які гаворыць ад імені гэтых партыяў.»

На зьездзі рад раб. і сял. дэпут. Троцкі сказаў вялікую прамову на таму аб сучасных мірных перагаворах.

Троцкі прызнаўся, што немцы ашукалі расійскіх дэлегатаў, згаджаючыся спачатку на прапазыцыю міру без анэк-

сій і контрыбуцый. У сваой рэчы, нямецкія умовы міру адрэзаюць ад Расіі востравы Моозунд, часць Беларусі з Вільняй і часць Украіны. Граніца канчаецца каля Брэсту.

«Гэткая граніца—казаў Троцкі—згубная для Расіі с погляду стратэгічнаго, эканомічнаго і этнографічнаго, і зусім пярэчыць варункам дэмократычнаго міру».

Далей Троцкі прызнаўе, што нямецкія умовы міру вымагаюць скрытай контрыбуцыі у суме каля 8 міліярдау. Троцкі дапушчае, што ўлада нар. камісарау будзе прымушана зрабіць мір і пры гэтакіх варунках.

Нізалежная Украіна.

11 (24) студня г.г. у ночы апублікован у Кіеві IV-ы універсал, абвешчаючы зусім нізалежную Украіну.

Пасядзэнне Малої Рады, на каторым была апрацована апошняя рэдакцыя універсалу, было вельмі людне. Шмат публікі чакало гэтаго гістарычнаго акту. А гадзіні першай у ночы прафэсар Грушэўскі прачытау універсал. У пачатку універсал гаворэ, што народ украінскі змучаны вайной, а тымчасам рада народных камісарау у Петраградзі перашкаджае зрабіць мір, заклікае да новае вайны, якую называе сьвятой. Разам с тым, народныя камісары вядуць братабойную вайну, пасылаючы с Петраграду земнае войско чырвонай гвардзіі, якое нішчыць гаспадарку народу украінскаго, вывозе безплатна збожжо у Расію, ні асталяючы нават на пасенне. На краю размножыліся шайкі грабежнікау, льецца кроу нівінных людзей. Усе гэта прымушае Раду, ні чакаючы украінскаго установчаго сойму, распачаць становучыя заходы: «Дзеля таго,—кажа далей універсал—каб давесьці да канца справу міру, упарадкаваць край, захаваць дабрабыт грамадзян, мы, Цэнтральная Украінская Рада, абвешчаем: ад гэтаго часу украінская народная рэспубліка становіцца нізалежным, свабодным, суверэнным гаспадарствам народу украінскаго. З усімі сваімі суседзямі, як Расія, Польша, Аўстрыя, Румынія, Турцыя,—Украіна будзе жыць у згодзі і прыязьні, але ні водзін з іх ні мае права умешвацца у жыцце нізалежнай украінскай рэспублікі. Уласьць у ей належыць будзе толькі украінскаму народу, ад імяні каторого покуль зьбярэцца сойм, упраўляць будзе Украінская Цэнтральная Рада, як прэдстаўнік работнікоў, селян і салдат, і яе выканаўчы орган, каторы ад гэтуль будзе называцца «Радаю народных міністрау.» Рада міністрау павінна весьці распачатыя ужо перагаворы аб міру зусім самадзельна і давесьці іх да канца, ні зьвертаючы увагі ні на якія перашкоды з боку якой бы-то ні было часьці бышшай расійскай імпэрыі і зацьвердзіць дэмакратычны мір, каб народ наш распачау уласнае жыцце у спакою і згодзі. Што датыча большэвікоу і іншых гвалтоўнікоу, якія нішчуць наш край, прыказуем ураду выступіць з імі да рашучаго змагання. Украінскае паньство [дзяржава] павінно быць ачышчэно ад наемных гвалтоўнікоу, якія пасягаюць на права нашаго народу.»

У заканчэнне універсал парушае цэлы рад найважнейшых спрау унутранаго жыцця Украіны і паказвае способы іх вырашання.

„Великороссъ".

Пачаўся вялікарускі нацыянальны рух. У Маскве выходзіць газэта вялікарускіх адраджэнцау «Великороссъ».

У часі «переоцѣнки цѣнностей» усе нацыі Расіі пачалі самавызначацца. Нарэшці, хоць спозьнено, прыступілі да гэтаго і велікарусы.

«Великороссъ» тлумачыць сваё спозьненае выступленне гэтак:

«Было-бы дзіуна, калі-б у першыя мінуты разрухі вялікарускі народ,—зьбірацель гасударства, тварыцель ей еднасьці—першы шкодзіў-бы гэтай еднасьці, пачынаючы самавызначацца, і думаць аб сабе, называючы акружаючым яго народам, як братэрскім маларусам і беларусам, так-сама і другім, рабіць як яны знаюць.»

Газэта «Великороссъ» падае цэлы цыкль гарачых адозваў-поклічау да вялікарускаго народу. У гэтых адозвах—самабічаванне, раскаянне у вялікіх грахох, у сваей цемнаце:

«Народ наш «страціў сябе» у сумную гадзіну гора. І як чалавек «каторы сябе страціў», яму трэба зьбірацца у гурток, апамятацца, падвесьці самім сабе ва усім падрахунак, зразуменьць, хто ен, што яго акружае і што чакае.»

«Да гэтаго часу яшчэ шмат рускіх людзей, жыхароу цэнтра, ні ведаюць нават, што яны «Вялікарусы». А глаўнае—селяне называюць сябе або проста «рускімі», або «праваслаўнымі».

І вось яны знайшлі сваю назву:

«Яна—Вялікаросія».

«Великороссъ» у цэлым раду артыкулаў тлумачыць духоўную самабытнасьць і псыхіку вялікоруса, каторы «шмат рожніцца ад украінцау і беларусаў». Так само газэта вызначае этнографічную граніцу Вялікаросіі.

Гэта усё добра, і усе суседнія народы гатовы сымпатызаваць і спагадаць новаму руху, калі ён пойдзе простым, натуральным шляхам. Толькі ёсьць тут адзін дысонанс—«апека» над «малодшымі братамі сваімі». Жаданне захаваць свае першынство—так тарчыць, як шыло у мяшку. І сьмешна робіцца, калі «Великороссъ», посьля вялікаго стагвання аб нацыянальным упадку, дзе ён раіць павучыцца у украінцау, дону і гр., кажа:

«А памятайце і ведайце, што для вас адзін толькі шлях—самім будаваць Вялікаросію, а з ей і праз яе—Расію!»

І яшчэ у шмат другіх мейсцох газэты зрабіваецца тэндэнцыйнасьць «апекі.»

Не, «Великороссъ», апекуйся лепей над сабою, а беларусы і украінцы зладзяць самі с сабою управяіца...

Беларускі тэатр.

«Пашыліся у дурні»—камэдыя Крапіўніцкаго.

22 студня г.г. у памешканню дзіцячай сталоўкі В. З. С., нідалёка ад Александраўскаго вакзалу, адбыўся беларускі спэктакль, стаулены «Першым Беларускім Т-вам Драмы і Камэдыі».

Ставілі камэдыю Крапіўніцкаго «Пашыліся у дурні» і дывэртысмэнт.

Ігралі наогул добра. Асабліва выдзеліліся А. Крыніца (роль Драўко), Я. Беларус (роль Кукса), Р. Жакоўскі (роль пісара). Дрэнна іграу толькі Б. Сьвілэрскі, які меў, можна сказаць, адну з лепшых роляў [Ігнышара].

За тое дэкламацыю і сьпевы публіка сустрэчала гарачымі аплескамі.

Трэба адзначыць, што апошнімі часамі беларускі рух сярод служачых Ліб.-Ров. і Алекс. ж. д. расьце вельмі моцна. Прабуджаецца нацыянальная сьвядомасьць, а разам з ею зацікаўленне усім беларускім.

Дык калі у прывакзальным раёні ставіцца беларускі тэатр, публіка напоўняе залю у літэрным значэнню гэтаго слова.

В. Ю.

Рэдактар Я. Лесік.

Выдавец: «Т-во Беларускай Культуры». Друкарня Я. А. Грынблята.